

SUDJELOVANJE GRAĐANA SISKA U SREDIŠNJIM INSTITUCIJAMA HRVATSKE U ZAGREBU 1860-1873.

Agneza Szabo

Prilog govori o sudjelovanju Sišćana u središnjim institucijama Hrvatske u Zagrebu 60-ih i 70-ih godina 19. stoljeća.

I.

Nakon sloma neoapsolutizma (1860) uslijedila je u Hrvatskoj daljnja modernizacija cjelokupnog javnog života, koju karakterizira postupni prijelaz iz feudalizma u građansko društvo. Središnje preporodne institucije iz vremena ilirizma kao i druge novoutemeljene takve institucije, postale su sada osnovna žarišta procesa modernizacije. Njihova je aktivnost u razdoblju 1860-1873. dakle u razdoblju uvođenja dualističkog sustava u Habsburškoj monarhiji (1867) i do revizije Hrvatsko-ugarske nagodbe (1873) dala vrlo vrijedne rezultate na svim poljima javnog života.

Pod središnjim institucijama razumijem zakonodavne i upravne oblasti: ustanove ili udruženja na području privrednog i kulturnog života, te u znanosti; njihove novine, glasila i publikacije. Nakon već ranije provedene selekcije prema značenju tih institucija za modernizaciju za to sam razdoblje uzela u obzir 56 središnjih institucija. Od toga u oblasti političkih odnosa 27 (sabori, banske konferencije, politički listovi, upravno-političke sudske oblasti); u oblasti privrednih odnosa 11 (važnija poduzetnička udruženja, gospodarski listovi, ekonomske asocijacije); u oblasti kulturnih odnosa 18 (kulturne asocijacije, književne, prosvjetne i stručne publikacije, kulturne, umjetničke i znanstvene ustanove). Na temelju kartoteke osoba kao i šifriranja njihovih aktivnosti utvrdila sam da u tome razdoblju sudjeluje u radu kao i osnivanju novih središnjih institucija 4.545 osoba - članova, koje sam identificirala prema kategorijama aktivnosti. Primjerice saborski zastupnik, utemeljitelj, podupirući član, suradnik ili pretplatnik pojedinih glasila, funkcionar upravno-političkih oblasti.¹ Među doista brojnim članovima središnjih institucija Hrvatske u Zagrebu identificirala sam također 92 člana iz Siska, koji su svojim radom u istim svojstvima ili kategorijama aktivnosti sudjelovali u 30 institucija. Od toga u oblasti političkih odnosa u 12 institucija, u oblasti privrednih odnosa u 9 institucija i u oblasti kulturnih

¹ A. SZABO, Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1873, II, Zagreb 1988, 11-16, 152-198.

odnosa u 11 institucija.² Valja pri tome odmah naglasiti, da kvantitativni udio članova iz Siska među identificiranim članovima središnjih institucija u Zagrebu iznosi 2,02! Međutim kvantitativni udio stanovništva trgovišta Sisak u stanovništvu civilne i vojne Hrvatske i Slavonije iznosi istovremeno 0,23%!³ Nadalje, prosječni faktor aktivnosti kod svih članova središnjih institucija u Zagrebu iznosi 1,84 po jednom članu, a samo kod članova iz Siska 2,80 po jednom članu.⁴

II.

Osim identifikacije članova središnjih institucija iz Siska kao i utvrđivanja oblika njihove suradnje, u ovome ću istraživanju utvrditi i slijedeće relevantne kategorije: intenzitet raspona aktivnosti članova središnjih institucija iz Siska, zatim teritorijalni sastav, odnosno glavno mjesto djelovanja, socijalna struktura članova prema glavnim zanimanjima, te opredjeljenost članova za pojedine institucije ili grupe institucija, za koje članovi iz Siska pokazuju veći ili manji interes.⁵

U razdoblju 1860-1873. raspon intenziteta aktivnosti kod članova središnjih institucija iz Siska kretao se od jedne pa do maksimalno 9 institucija. Pri tome je nešto više od 40% članova iz Siska realiziralo samo po jednu aktivnost, što znači da su bili članovi samo jedne od središnjih institucija (točnije 40 osoba ili 43,48%). U dvije institucije bilo je učlanjeno 15 članova iz Siska (ili 16,30%), a u tri institucije gotovo 20% članova (točnije 18 osoba ili 19,56%). Šest članova realiziralo je u spomenutim institucijama po 4 aktivnosti, što znači da su istovremeno članovi u četiri različite institucije. Valja pri tome uzeti u obzir i činjenice, da je članstvo u središnjim institucijama u najviše slučajeva zahtijevalo visoke financijske članarine kao i utemeljiteljne svote, o čemu će kasnije biti više riječi. Oko 10% članova iz Siska učlanjena je i angažirana istovremeno u pet središnjih institucija (Š. Bobek, K. Božić, A. Čop, J. N. Šipuš).⁶ F. Kallabar, M. Skalar i V. Zorac, članovi su istovremeno u šest središnjih institucija, a Pajo Vaso Kotur u sedam središnjih institucija. Na temelju ranije utvrđenih kriterija članove koji su istovremeno aktivni u barem 8 središnjih institucija smatram članovima vodeće grupe. Navedene uvjete realizirao je poznati sisački trgovac Franjo Lovrić, koji je istovremeno član u 9 središnjih institucija.⁷

Iako pretpostavljam da je većina članova središnjih institucija iz Siska bila također rodnom iz Siska, ipak za sada ne raspolazem s dovoljnim izvorima za takvu tvrdnju. Što se tiče teritorijalne strukture, odnosno glavnog mjesta djelovanja, očito je da članovi iz Siska, uz manje izuzetke (svećenstvo koje se često premješta) djeluje u Sisku.

² Popis članova iz Siska kao i institucija u kojima sudjeluju nalazi se ovdje u PRILOGU I, Abecedni popis članova iz Siska u središnjim institucijama Hrvatske u Zagrebu 1860-1873, 13-18.

³ Civilni i vojni Sisak ima 1869. godine 4273 stanovnika, a civilna i vojna Hrvatska i Slavonija 1,841.122 stanovnika. Usp. STATISTIČKI GODIŠNJAK KRALJEVINA HRVATSKE I SLAVONIJE. I. 1905, Zagreb 1913, 4. (Ur. Kr. Zemaljski statistički ured u Zagrebu).

⁴ A. SZABO, n. dj. 154.

⁵ Socijalni sastav članova prema nacionalnoj pripadnosti nije moguće utvrditi, jer se ona ne popisuje u redovitim popisima stanovništva koji se obnavljaju svakih deset godina. Popisuje se samo religiozna pripadnost i materinski jezik, što dakako ne odgovara pojmu narodnosti. Sa svim potrebnim podacima o religioznoj pripadnosti članova iz Siska za sada ne raspolazem, ali je prema već spomenutom Abecednom popisu sigurno da među njima ima pravoslavnih.

⁶ Svi navedeni podaci utvrđeni su na temelju Abecednog popisa članova iz Siska ... u Prilogu I. Ta napomena vrijedi i za svako daljnje citiranje sličnih podataka.

⁷ Smatram da bi istaknuti sisački trgovci, među kojima se osobito ističu PAJO VASO KOTUR i FRANJO LOVRIĆ zavrijedili poradi svojih aktivnosti zaseban prikaz. Što se tiče F. Lovrića za sada ističem sažeti prikaz: LOVRIĆ FRANJO (SISAK 1806 - SISAK, 1910), A. SZABO, n. dj. 249.

Prema socijalnom sastavu najbrojniji su trgovci, zatim činovnici i svećenici. Pojedini su pripadnici tih skupina ujedno i najaktivniji članovi središnjih institucija. Među članovima središnjih institucija iz Siska više od 40% su trgovci i veletrgovci (41 osoba ili 44,56%). Slijedeća najbrojnija skupina su činovnici različitih kategorija (pristavi, urednici, podžupani, poštanski činovnici, perovođe, providnici, dnevničari, mjernici i slično). Tih je među članovima središnjih institucija iz Siska nešto više od 20% (21 osoba ili 22,83%). Svećenika je među identificiranim članovima iz Siska bilo 10 (ili 10,87%). Preostalih 20 članova su prema socijalnom sastavu bilježnici (6), učitelji (3), studenti (1), obrtnici (4), odvjetnici (3), te medicinsko osoblje (1 liječnik, 1 ranarnik, 1 ljekarnik).

III.

U razdoblju 1860-1873. oko 20% aktivnosti članovi središnjih institucija Hrvatske iz Siska imaju u političkim institucijama, a nešto više od 30% u privrednim institucijama. Najveći dio svojih aktivnosti, koji u kvantitativnim iskazima iznosi više od 47% imali su u kulturnim i znanstvenim institucijama.

Kao što sam spomenula, članovi središnjih institucija iz Siska sudjeluju svojim radom u 12 političkih institucija. Kao što ću odmah pokazati, to su najprije Hrvatski sabori u razdoblju 1860-1873, zatim politička glasila, te upravno političke oblasti.

U radu Sabora članovi iz Siska sudjeluju kao zastupnici trgovišta Siska ili kao zastupnici kotara Sisak. Pri tome su u radu Hrvatskog sabora 1861. sudjelovali M. Bušić kao zastupnik kotara Sisak, te F. Lovrić i P. Očić zastupnici trgovišta Sisak. I. Ključec, trgovac (iz vojnog Siska?) zastupnik je II. Banske pukovnije na istom Saboru. Valja reći da sva trojica pristaju uz politiku Narodne stranke, što znači da glasaju za zakonski članak 42/1861 (23. srpnja). Bit je spomenutog zakonskog članka da Hrvatska ipak stupi u realnu uniju s Ugarskom, ali tek onda kad Ugarska pravovaljano prizna samostalnost i neovisnost Hrvatske, te njezinu teritorijalnu cjelokupnost. Sisački zastupnici glasali su također i za stav Sabora da Hrvatska i Slavonija ne sudjeluju u Carevinskom vijeću (3. kolovoza). No kad se na slijedećoj saborskoj sjednici (5. kolovoza 1861) pristupilo glasanju s obzirom na postavljeno pitanje o eventualnom nastavku rasprave o već donesenoj odluci 3. kolovoza, I. Ključec, F. Lovrić i P. Očić glasali su za prijedlog manjine Narodne stranke, što znači, da se još raspravlja o problematici odnosa s Austrijom.⁸

U radu Hrvatskog Sabora 1865-1867. F. Lovrić je bio zastupnik kotara Sisak, a V. Zorac, zastupnik trgovišta Sisak. Premda niti jedan od njih ne sudjeluje svojim govorima u političkim saborskim raspravama o državno-pravnim pitanjima (Austrija ili Ugarska), oba zastupnika veoma su aktivna u radu Sabora ako je riječ o privrednoj problematici zemlje. Tako je primjerice F. Lovrić aklamacijom izabran za saborskog bilježnika, a usklikom u »odbor financijski«. F. Lovrić bio je također stalni član saborskog odbora za donošenje novog obrtnog zakona i preuređenje trgovačkih komora, član odbora za isušenje lonjskog polja itd.⁹ V. Zorac bio je član saborskog pravosudnog odbora i saborskog odbora za sigurnost.¹⁰ U pogledu rješavanja

⁸ DNEVNIK SABORA TROJEDNE KRALJEVINE DALMACIJE, HRVATSKE I SLAVONIJE god. 1861, Zagreb 1862. (Dalje: DNEVNIK SABORA 1861), 601-603, 609, 610.

⁹ DNEVNIK SABORA 1865/7, Zagreb 1867, 43, 49, 104, 115.

¹⁰ ISTO, 72, 521, 601.

spomenutih političkih problema u Saboru F. Lovrić i V. Zorac također glasaju 27/28. siječnja 1866. za predloženu osnovu adrese, koja se temeljila na zakonskom članku 42/1861, ali kako ga je shvaćala Narodna stranka.¹¹ Međutim dva tjedna kasnije situacija se u Saboru znatno izmijenila. Unionisti su sve utjecajnije, pa je to razlog što sada dotjerana adresa polazi doduše sa stajališta zak. članka 42/1861, ali s unionističkih pozicija! F. Lovrić i Vl. Zorac ne glasaju za Unioniste, ali su uzdržani, sada zajedno sa Samostalnom narodnom strankom (10. veljače 1866). Jednak uzdržanost pokazali su i prilikom glasanja za tzv. Mrazovićevu dopunu (15. veljače 1866) kojom je Narodna stranka željela dokazati »ishitrenost« unionističke adrese činjenicama što je većina Sabora bila uzdržana i što se veliki broj članova toga dana nije nalazio u Saboru.¹² Međutim krajem 1866. godine (18. prosinca) obojica su glasala za politički stav Narodne stranke, odnosno za ustrajanje uz zakonski članak 42/1861. kao i protiv odziva na Ugarski sabor, prije rješavanja državno-pravnih pitanja.¹³

Na Saboru 1868-1871. trgovište i kotar Sisak pasivno zastupaju L. Gorički, ranarnik i M. Bušić, tada i prvi podžupan zagrebačke županije. Na zlosretnom Saboru 1872. (koji je nakon što se verificirao odmah bio i raspušten) izabrani zastupnici kotara i trgovišta Siska bili su mjernik A. Čop i Pajo Vaso Kotur, trgovac. Obojica imaju jednake zastupničke funkcije i na narednom Saboru (1872-1875) na kojem konačno glasaju za revidiranu Hrvatsko-ugarsku nagodbu (5. rujna 1873).¹⁴

Na području Vojnog Siska djelovale su i dvije političke središnje institucije.¹⁵ Riječ je o poznatim glasilima Narodne stranke: Političkom listu »Zatočnik« koji počinje izlaziti 1. rujna 1869. te listu »Branik« koji izlazi nakon zabrane »Zatočnika« svega nekoliko mjeseci (7. ožujka 1871. do 29. srpnja iste godine). Glavni urednik »Zatočnika« je Ivan Vončina, koji se zbog uredničkih poslova privremeno preselio u Sisak,¹⁶ ali mu u uredničkim poslovima pomaže i budući novinar Klement Božić. Glavna tema »Zatočnika« bili su dokazni lanci protiv unionističkog bana Levina Raucha, a koje je pisao zagrebački odvjetnik Matija Mrazović. Budući da je »Zatočnik« uspio dokazati, da je Rauch zlouporabljivao bansku vlast za osobne interese prigodom donošenja famoznog zakona o isušanju Lonjskog polja, ban je morao podnijeti ostavku. Nakon Rauchova pada, »Zatočnik« je najavio novu političku temu o potrebi ujedinjenja Vojne krajine s civilnom Hrvatskom i Slavonijom. Time je list postao neugodan vojnim vlastima u Krajini, pa je petrinjski vojni sud 25. veljače 1871. zabranio daljnje izlaženje »Zatočnika«, a njegov glavni urednik morao je u zatvor. Ubrzo nakon zabrane »Zatočnika« počinje u Vojnom Sisku izlaziti »Branik« kojemu je u prvi čas kao vlasnik lista označen sisački trgovac Škender Bobek, a od 29. travnja 1871. urednici i vlasnici lista su Vasilj Bratelj, učitelj iz Zagreba i već spomenuti Klement Božić. Pretplatnike tih listova nije za sada bilo moguće identificirati, a među nekolicinom identificiranih suradnika, nema niti jednog žitelja Siska.¹⁷

¹¹ ISTO, 159.

¹² ISTO, 260-261.

¹³ ISTO, 594.

¹⁴ DNEVNIK SABORA 1872-1875, Zagreb 1875, 523-524.

¹⁵ A. SZABO, Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1875, I, Zagreb 1987, 10. »Zatočnik« 1869-1871, 95-96.

¹⁶ Ivan Vončina član je vodeće grupe Središnjih institucija Hrvatske u Zagrebu 1860-1873. U Prilogu I. navela sam I. Vončini one aktivnosti koje je imao samo za vrijeme svoga boravka u Sisku.

¹⁷ A. SZABO, n. dj., 11. »Branik« 1871, 95-97.

Kao što sam spomenula, nešto više od 30% svojih aktivnosti članovi središnjih institucija Hrvatske iz Siska imaju u privrednim institucijama. Prema broju aktivnosti na prvom su mjestu interesi članova za Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo osnovano još u vrijeme Ilirskog pokreta (1841) kao i njegov stručni časopis »Gospodarski list« (1842). Vrijedno je spomenuti da je »Gospodarski list« imao u samome Sisku deset pretplatnika i 3 povremena suradnika. Tako je primjerice Vilim Švelec pisao »O priečenju govede kuge« (1864), te »O uređenju jagodnjaka« (1869). Franjo Lovrić pisao je »O svilarstvu« (1860), a na istu temu i Skender Bobek (1867).¹⁸ Osobito veliki interes pokazali su članovi iz Siska za održavanje Prve dalmatinsko-hrvatsko-slavonske gospodarske izložbe u Zagrebu (1864). Središnji pododbor spomenute Gospodarske izložbe u Sisku imao je gotovo 30 članova, a njegovu radu predsjedali su kotarski sudac Vjekoslav Staudaur, te odvjetnik i gradski sudac Vladislav Zorac. Valja reći da na Prvoj Gospodarskoj izložbi u Zagrebu sudjeluje i 64 izlagača iz civilnog i vojnog Siska, te Setuša i Martinske Vesi.¹⁹ Među njima je i 18 žena koje su najvećim dijelom iz Martinske Vesi. Uz poljoprivredne proizvode (kukuruz, grah, pšenica i vino), žene su izložile pređu i domaći lan, zatim razne vrste domaćih posavskih platna, te posavsku narodnu nošnju.²⁰

Među 62 člana, ustvari financijska utemeljitelja Krajiškog konzorcija za eksploataciju šuma i gradnju prometnica (1869-1872) bilo je i 12 trgovaca iz civilnog (7) i vojnog Siska (5).²¹ U ukupno uplaćenju financijskoj sumi u iznosu od 1,520.000 forinti austrijske vrijednosti kod Štedionice u Sisku, sisački su trgovci uplatili gotovo 1/3 ukupne sume (430.000 for. ili 28,29%), što svakako govori da se u trgovištu Sisak nalazila snažna koncentracija kapitala.²² Osim toga, u Sisku posluje spomenuta Sisačka štedionica od 1868. godine s uplaćenom dioničkom glavnicom od 50.000 for., te Sisačka vjeresijska banka od 1873. godine s uplaćenom dioničkom glavnicom od 100.000 for.²³

Kao što sam spomenula, više od 47% aktivnosti članovi Središnjih institucija Hrvatske iz Siska ugradili su u osnivanje i razvoj kulturnih institucija. Najstarija takva institucija u navedenom razdoblju je »Matica ilirska« (1842). Osnovni je cilj Matice bio »rasprostranjivati /.../ nauku i književnost u narodnom jeziku /.../ te dati priliku mladeži našoj da se domorodno izобрази«. Prema pravilima društva, utemeljiteljna svota za pristup

¹⁸ GOSPODARSKI LIST, god. 1860, 1864, 1867, 1869.

¹⁹ PRVA IZLOŽBA DALMATINSKO-HRVATSKO-SLAVONSKA 1864, Zagreb 1864, VI. Izkaz izložiteljah 148-252. Prema socijalnom sastavu identificirani izlagači pretežno su poljoprivrednici. Uz pretežno poljoprivredne proizvode, među kojima su na prvom mjestu žitarice (osobito kukuruz), sisački poljoprivrednici izlagali su najviše vina i druga alkoholna pića (šljivovica i liker), te košnice i nekoliko primjeraka stočnog fonda. Među ostalim izloženim predmetima spominju se kožni opanci, razne vrste plugova, različite vrste drvenih kola za prijevoz (primjerice »posavska kola«), zatim crtala, žlice i vilice iz drva, razne vrste brašna, makete za izradu drvenih čamaca, te drvenih mostova (primjerice »most galdovski u malom«), tamburice, drveno posude, drveni sudici različitih veličina (iz 300 dugah, iz 500 dugah itd.); zatim duge, razne vrste dasaka, sprava za smolovanje lada, razne palice za šetnju, sirkove metle, opeke, slamnati šeširi itd. Svi su identificirani izlagači izlagali većinom po dva različita predmeta, a nekolicina po tri i četiri.

²⁰ PRVA IZLOŽBA... VI. Izkaz izložiteljah 148-252.

²¹ Popis članova Krajiškoga konzorcija kao i Prostorni raspored kapitala Krajiškoga konzorcija, objavio je M. VALENTIĆ u knjizi: Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-18881, Zagreb, 1981, 360, 160-161.

²² Prema izvoru cit. u bilj. 21, sisački trgovci i veletrgovci položili su u ime utemeljiteljne svote za Krajiški konzorcij kod Štedionice u Sisku slijedeće sume u forintama: Batušić Ignac 50.000; Blašić i Sartorio 50.000; Dadić Nikola 10.000; Fabac Pavao 50.000; Friedrich Alojzije 10.000; Glieder Pavao 50.000; Hausner Henrik 50.000; Herman J. M. 50.000; Kozjak Đuro 50.000; Rankl J. 20.000; Sartorio Miroslav 10.000; Sunko Karlo 30.000.

²³ A. SZABO, Osnivanje i razvoj novčanih zavoda u civilnoj i vojnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1846-1880, Historijski zbornik XXXVIII(1) 1985, Zagreb 1986, 31-73, 64.

u Maticu iznosila je 50 for. srebra, a za uzvrat svaki je utemeljitelj dobivao zauvijek besplatno sva Matičina izdanja. Pri tome nije na odmet spomenuti i činjenice, da je istovremeno jedan hektolitar pšenice stajao 6 do 7 forinti, a hektolitar kukuruza 4 do 5 forinti.²⁴ Uza sve to, Matičica je imala pet financijskih utemeljitelja iz Siska (trgovce M. Brkića i M. Caića, te činovnike F. Francelja i V. Staudaura, te L. Goričkog, ranarnika).

U daljnje probleme u vezi s historijatom Matice, a to vrijedi i za ostale Središnje institucije, ovdje nije zadatak ulaziti. Ali je potrebno spomenuti da je Matica u navedenom razdoblju pokrenula izlaženje prvog znanstvenog časopisa u nas. Bio je to »KNJIŽEVNIK. ČASOPIS ZA JEZIK I POVIJEST HRVATSKU I SRBSKU, I PRIRODNE ZNANOSTI« (1864-1866). Nakon njegova prestanka, ulogu »Književnika« nastavio je »RAD« JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI (1867), a Matica je pokrenula nove književne časopise. To su »DRAGOLJUB« (1867-1868), te dobro poznati »VIENAC« (1869-1903). Na književni časopis »Dragoljub« bilo je pretplaćeno 19 osoba iz Siska (10 trgovaca i 9 pripadnika ostalih zvanja i zanimanja).²⁵

Najveći broj aktivnosti članovi Središnjih institucija Hrvatske iz Siska uložili su u osnivanje i razvoj slijedećih kulturnih institucija: DRUŠTVO ZA POVJESNICU JUGOSLAVENSKU (1851), SVEUČILIŠTE U ZAGREBU (1874), JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI (1866), te književno DRUŠTVO SV. JERONIMA (1869).

Svrha je Društva za povjesnicu jugoslavensku »istraživanje, izpitivanje, sabiranje i čuvanje svih na povjestnicu i život Jugoslavenah protežućih se starinah /.../ te da sve izvore jugoslavenske povjestnice na vidjelo iznose /.../ pak tako da položi temelj kritičnomu obradivanju jugoslavenske povjestnice«. Za postizavanje upravo citiranih zadataka Društvo će izdavati vlastiti časopis »troškom društva« pod imenom »ARKIV ZA POVJESNICU JUGOSLAVENSKU«,²⁶ Valja spomenuti da je prvi broj »Arkiva« izašao već 1851. godine.

Premda je utemeljiteljna svota za pristup u Društvo za povjesnicu jugoslavensku iznosila u navedenom razdoblju čak 100 forinti, financijski utemeljitelji te institucije iz Siska su Jakov Depoli, poštanski činovnik (pristupio je Društvu 1865. godine) i već više puta spomenuti sisački trgovac Pajo Vaso Kotur (1852). Podupirućih članova iz Siska koji su prema pravilima Društva bili dužni plaćati u ime članarine 2 forinte godišnje, bilo je u navedenom razdoblju 13, od kojih su četiri člana trgovci. Za uzvrat, svi su članovi Društva dobivali društveni časopis »Arkiv« za 50% jeftinije od prodajne cijene.²⁷

U novoosnovano književno Društvo sv. Jeronima, kojemu je bio osnovni zadatak izdavanje i širenje pučkih knjiga pristupilo je u smislu podupirućih članova sedam osoba iz Siska (među kojima su petorica trgovci), te dva financijska utemeljitelja (svećenici). Za relativno niske članarine (III. razred jedamput za uvijek samo 5 forinti), svaki je član dobivao besplatno jeronimska izdanja (koledare).²⁸

Nešto više od 20% identificiranih članova Središnjih institucija Hrvatske iz Siska sudjelovalo je svojim dobrovoljnim priložima u uzdržavanju

²⁴ Narodne Novine 1869, 1870.

²⁵ Usp. također Prilog I, Abecedni popis članova Središnjih institucija .... 1860-1873, str. 13-18, te odgovarajuću šifru 42.3.

²⁶ PRAVILA društva za povjestnicu i starine Jugoslavenah (čl. 1, 4), Zagreb 1857. (tiskani primjerak).

²⁷ Isto, čl. 15.

²⁸ PRAVILA društva sv. Jeronima za izdavanje i širenje pučkih spisah u Zagrebu, Zagreb 1868. (čl. 2, 16, 17, 27).

NARODNOG MUZEJA U ZAGREBU (19 članova ili 20,65% prema ostalim članovima iz Siska). Pri tome su F. Šloisnik i V. Staudaur položili utemeljiteljne svote u visini od 50 forinti, petorica članova su muzejski povjerenici, dok su ostala 12-orica članova darovatelji.²⁹ Valja pri tome naglasiti, da niti jedan od spomenute kategorije članova Narodnog muzeja u Zagrebu, ne uživa za svoje priloge nikakvih povlastica.

Nikakve povlastice za financijske priloge nisu uživali niti financijski utemeljitelji Sveučilišta i Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (1860-1874). Odluku o sakupljanju financijskih priloga za utemeljenje tih institucija donio je Hrvatski Sabor nakon slavnog Strossmayerova govora od 29. travnja 1861. godine, u kojem je ponovno istakao potrebu osnivanja tih institucija, kao i njegova novog financijskog dara u navedene svrhe.³⁰ U tu svrhu Sabor je u svojoj sredini konstituirao zaseban »ekonomički« odbor i to, za svaku instituciju posebno, sa zadatkom da sakuplja »novce u tu svrhu«, te da njima »rukovodi« da »imena p. n. darovnikah za viečnu uspomenu uvrste u zapisnik«.³¹ Prema proglašenju spomenutih odbora »darovi financijski primaju se i najmanji«. Stalni član spomenutih saborskih odbora bio je i sisački trgovac Franjo Lovrić.

Među financijskim utemeljiteljima za Sveučilište u Zagrebu identificirala sam 36 članova iz Siska, a među utemeljiteljima Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 10 članova. Ističem da među identificiranim financijskim utemeljiteljima tih institucija također prevladavaju trgovci, kao i to, da je više članova iz Siska položilo u ime utemeljiteljne svote 100 forinti.³²

²⁹ POPIS doprinyašatelja za Narodni muzej u Zagrebu (1849). Spisi i računi (1841-1874) Sveučilišna i nacionalna biblioteka Zagreb, R 4032; DOMOBRAŃ 1866. Br. 65, 66. NARODNE NOVINE 1873. Br. 34.

³⁰ DNEVNIK SABORA 1861, 63, 74-77; SPISI SABORSKI 1861, sv. I, 27. Članak XIII. O veledušnih darovih /.../ biskupa đakovačkog Josipa Jurja Strossmayera za jugoslavensko sveučilište /.../. Naime Strossmayer je darovao za »sveučilište jugoslavensko« svoju velikožupansku plaću »dotle god tu čast obnašao bude«. Prije toga položio je za osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 50.000 for.

³¹ Dnevnik Sabora 18861, 63.

³² Valja naime upozoriti da bez brojnih financijskih utemeljitelja samo mecenatski prilozi J. J. Strossmayera ne bi bili dovoljni. Po 100 forinti u korist osnivanja Sveučilišta položili su: Antun Cerovski, Henrik Hausner, Antun Henry, Herman J. M, Kotur Pajo Vaso, Novak Tomo i Marko, a Franjo Lovrić 200 for. Za utemeljenje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti po 100 for. položili su također Antun Cerovski i Jakov Đepoli. Osim toga Fr. Lovrić i Zorac Vl. obećali su također za osnivanje Jugoslavenske akademije svaki po 800 for. (!), ali taj novac do kraja 1873. nisu isplatili, pa su u službenim financijskim izvještajima zabilježeni kao dužnici.

PRILOG I.

POPIS ČLANOVA SREDIŠNJIH INSTITUCIJA HRVATSKE
U ZAGREBU 1860-1873 IZ SISKA

Prezime i ime	Osnovno zanimanje	Oznaka (šifra) institucije
Babić, Tomo	kotarski pristav	55
Batušić, Ignac	trgovac	36, 37, 38, 52
Blan, Mavro	trgovac	55
Blašić i Sartorio	trgovci	36, 37
Bobek, Skender	trgovac	17, 21, 27, 45, 51
Božić, Klement	urednik	18, 20, 51, 53, 55
Bratelj, Vasilj	učitelj	20
Brkić, Matija	trgovac	17, 39, 55
Burgstaller, Pavao	trgovac	55
Bušić, Mirko	podžupan I	2, 5, 13
Cerovski, Antun	mjernik	23, 49, 55, 57
Caić, Mihalj, ml.	trgovac	22, 33, 39
Cilić, Nikola	trgovac	29, 31, 42, 55
Cop, Antun	kotarski mjernik	14, 15, 16, 29, 46, 55
Dadić, Nikola	trgovac	31, 37, 49
Depoli, Jakov	činovnik kod pošte	47, 52, 57
Dierich, Antun	trgovac	32, 55
Dubrava, Josip	učitelj	32
Ducman, T.	trgovac	31
Egersdorfer, Josip	odvjetnički perovođa	42
Fabac, Pavao	trgovac	29, 36, 37, 42, 55
Femenić, Đuro	pisar (?)	28, 49, 57
Fingerhut, Ferdinand	natporučnik	25, 39, 44
Francul, Franjo	kaplan	49
Friedrich, Alojzije	trgovac	36, 37
Fulić, J.	obrtnik	31, 32
Gerić, Mijo	općinski bilježnik	36, 37
Glieder, Pavao	trgovac	36, 37
Goldmann	dr. liječnik	31
Gorički, Lavoslav	ranarnik	13, 31, 32, 39
Goršetić, Andro	trgovac	42
Hausner, Henrik	trgovac	37, 55
Henry, Antun	veleposjed. i veletržac	31, 55
Hermann, J. H.	trgovac	37, 55
Iljević, V.	providnik	31
Ilik, Josip	providnik	51
Ivkanec, Ljudevit	satnik	25, 42, 45
Jemersić, Andro	trgovac	42, 45
Jug, Mato	začasni pristav	28, 49, 55
Kallabar, Franjo	župnik	28, 43, 46
Khern, Vjekoslav	trgovac	31, 55, 32, 52

Prezime i ime	Osnovno zanimanje	Oznaka (šifra) institucije
Kiš, Alojzije	student	41, 53
Klobučar, Đuro	odvjetnik	55
Ključec, Ivan	trgovac	3, 4, 31, 45, 57
Komendan, Dane	dnevničar	55
König, Dragutin	župnik	28, 44, 55
Kotur, Pajo Vaso	trgovac	14, 15, 16, 17, 28, 35, 47, 55
Kozjak, Đuro	trgovac	36, 37, 38, 42, 52
Krakar, T.	stolar	31
Krapac, Ivan	kapelan	41, 42, 52
Krčelić, Sandor	bilježnik	31
Kršak, V.	providnik	31
Krivošić, Mijo	trgovac	31, 42, 55
Krizmanić, N.	župnik	31
Kubany, Franjo	ljekarnik	42
Kuh, Adolfo	trgovac	55
Kunić, Andrija	trgovac	49
Liebermann, braća	trgovci	55
Linassi, J.	zidar	31
Lovrić, Franjo	trgovac	1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 27, 28, 30, 42, 49, 54, 56, 57
Malančec, Josip	župnik	28, 31, 42
Malinarić, Milan	mjernik	24, 23, 55
Miković, Stjepan	općinski bilježnik	31, 32
Milić, Mavro	dr. javni bilježnik	42, 49
Novak, Mihail	kr. činovnik u m.	31
Novak, Tomo i Marko	trgovci	45, 55
Očić, Petar	podžupan	2, 4
Ožanić, Ivan	opančar	31
Pajanović, Đuro	trgovac	26, 31, 55
Panijan, Julij	kotarski pristav	31, 55
Paulica, Đuro Stj.	trgovac	42, 55
Pogorjelac, Lovro	trgovac	57
Polić, Antun	trgovac	37, 42, 51
Prukner, Stjepan	trgovac	42
Rankl, J.	trgovac	37
Reiss, Mavro	trgovac	55
Simić, D.	bilježnik	31
Skalar, Mijo	župnik	28, 31, 42, 43, 49, 57
Sartory, Miroslav	trgovac	36, 37, 46
Smodek, Đuro	općinski bilježnik	31
Staudaur, Vjekoslav	kotarski sudac	31, 32, 39, 50, 32, 55
Sunko, Karlo	trgovac	37
Santić, Mijo	učitelj	31
Sipuš, J. N.	trgovac	31, 32, 34, 45, 52, 55
Šloisnik, Franjo	župnik	26, 28, 31, 48, 50, 52
Švelec, Vilim	župnik	27, 28, 31, 32, 39, 49
Tkalčić, Ivan	kapelan	40, 41, 42, 45, 51, 52

Prezime i ime	Osnovno zanimanje	Oznaka (šifra) institucije ³³
Vončina, Ivan	urednik	18, 19 (kao član ostalih Institucija, nalazi se u Zagrebu)
Wellenreiter, Joakim	trgovac	29, 49
Wellenreiter, Stjepan	trgovac	31, 32, 55
Zorac, Vladislav	odvjetnik i gradski sudac	6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 31, 32, 42, 55, 57
Zerjav, Antun	odvjetnik	49, 52

³³Abecedni popis članova kao i šifre institucija izradila sam na temelju knjige A. Szabo, Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1873. II, Zagreb 1988, str. 11-16, 155-198. Osnovno zanimanje članova izradila sam na temelju još neobjavljenih serija.

- 1 Članovi banske konferencije 1860/61.
- 2 Članovi Sabora iz građanske Hrvatske, ovjereni 15.IV-1.VI.1861.
- 3 Članovi Sabora iz Vojne krajine, ovjereni do 1.VI.1861.
- 4 Članovi Sabora koji su 5.VIII.1861. glasali da se dalje raspravlja o odnosima s Austrijom.
- 5 Članovi Sabora koji su 5.VIII.1861. glasali da se dalje ne raspravlja o odnosima s Austrijom.
- 6 Članovi Sabora iz građanske Hrvatske i Vojne krajine, ovjereni 15.XIII.1865. do 25.I.1866.
- 7 Članovi Sabora koji su glasali 27/28.I.1866. za osnovu adrese većine Odbora.
- 8 Članovi Sabora koji su se uzdržali od glasanja 10.II.1866. o adresi.
- 9 Članovi Sabora koji su se uzdržali od glasanja 15.II.1866. o Mrazovićevoj dopuni adrese.
- 10 Članovi Sabora koji su glasali 9.III.1866. za novu adresu.
- 11 Članovi Sabora koji su glasali 18.XII.1866. za ustrajanje uz zak. članak 42/1861.
- 12 Članovi Sabora koji su glasali 18.XII.1866. protiv odaziva na Ugarski sabor.
- 13 Članovi Sabora, ovjereni 15.I.1868.
- 14 Članovi Sabora koji su ovjereni 19.I.1872.
- 15 Članovi Sabora, ovjereni 4.VII.1872.
- 16 Članovi Sabora koji su glasali 5.IX.1873. za revidiranu Nagodbu.
- 17 Pretplatnici »Pozora« u Vojnoj Krajini (prema M. Mrazoviću).
- 18 Urednici »Zatočnika« 1869-1871.
- 19 Suradnici »Zatočnika« 1869-1871.
- 20 Urednici »Branika« 1871.
- 21 Suradnici »Branika« 1871.
- 22 Pretplatnici »Domobrana« 1864-1868.
- 23 Funkcionari i činovnici Građevnog ureda Zemaljske vlade 1869-1873.
- 24 Funkcionari i činovnici Zemaljskog glavnog zapovjedništva za Vojnu krajinu 1860-1870.
- 25 Funkcionari i činovnici Vojne oblasti za krajinu 1871-1873.
- 26 Podupirući članovi Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva 1860-1873.
- 27 Suradnici Gospodarskog lista 1860-1873.
- 28 Pretplatnici Gospodarskog lista 1860-1873.
- 29 Funkcionari Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu 1860-1873.
- 30 Članovi Banske konferencije o željezničkom pitanju 1862.
- 31 Članovi izložbenih pododbora Prve dalmatinsko-hrvatske-slavonske gospodarske izložbe 1864.
- 32 Izlagači na Prvoj dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj gospodarskoj izložbi 1864.
- 33 Dioničari Prve hrvatske štedionice (1846).
- 34 Dioničari Hrvatske cskoptne banke 1868.
- 35 Funkcionari Hrvatske komercijalne banke 1872-1873.
- 36 Članovi Inicijativnog odbora za upis u Krajiški konzorcij 1869.
- 37 Utemeljitelji Krajiškog konzorcija kod štedionice u Sisku.
- 38 Članovi Osrednjeg i Sisačkog odbora Krajiškoga konzorcija.
- 39 Utemeljitelji Matice ilirske 1860-1873.
- 40 Pretplatnici »Književnika« 1864.
- 41 Suradnici »Dragoljuba« 1867-1868.
- 42 Pretplatnici »Dragoljuba« 1867-1868.
- 44 Utemeljitelji Društva sv. Jeronima 1868-1873.
- 45 Povjerenici Društva sv. Jeronima 1870-1873.
- 46 Podupirući članovi Društva sv. Jeronima 1868-1873.
- 47 Utemeljitelji Društva za povjesnicu jugoslavensku 1860-1873.
- 48 Povjerenici Društva za povjesnicu jugoslavensku 1860-1873.
- 49 Podupirući članovi Društva za povjesnicu jugoslavensku 1860-1873.
- 50 Utemeljitelji Narodnog muzeja 1849.
- 51 Povjerenici Narodnog muzeja 1868-1873.
- 52 Darovatelji Narodnog muzeja 1860-1873.
- 53 Študenti Pravoslavne akademije 1860/61-1873/74.
- 54 Članovi Gospodarskog odbora za osnivanje Sveučilišta 1861-1874.
- 55 Utemeljitelji Sveučilišta 1861-1874.
- 56 Članovi Gospodarskog odbora za osnivanje JAZU 1861-1867.
- 57 Utemeljitelji JAZU 1861-1867.

Z u s a m m e n f a s s u n g
BETEILIGUNG DER BÜRGER VON SISAK AN DEN ZENTRALINSTITUTIONEN
KROATIENS IN ZAGREB 1860-1873

Nach dem Zusammenbruch des Neoabsolutismus beginnt in Zagreb eine umfangreiche, auf die Modernisierung des gesamten öffentlichen Lebens gerichtete Tätigkeit. Brennpunkte der Modernisierung sind zentrale politische, wirtschaftliche und kulturelle Institutionen, und deren Träger sind Mitglieder, Gründer und Funktionäre der einzelnen Institutionen. In der angeführten Zeitspanne gibt es 56 solcher Institutionen. Und zwar im Bereich der politischen Beziehungen 27 (der Landtag, politische Blätter, Verwaltungs- und Gerichtsbereiche). Im Bereich der wirtschaftlichen Beziehungen 11 (Handels- und Handwerkskammer, Geldinstitute, Wirtschaftsvereinigungen und deren Publikationen). Im Bereich der kulturellen Beziehungen 18 (Kulturassoziationen, Bildungs- und Kulturvereine, wissenschaftliche Institutionen).

An der Gründung und der Tätigkeit der angeführten Institutionen haben 92 Personen aus Sisak aktiv teilgenommen. Nach der sozialen Zusammensetzung sind 50 Prozent der identifizierten Mitglieder aus Sisak Händler und Großhändler und die restlichen 50 Prozent Angehörige der übrigen Berufe (Beamten, Handwerker, Anwälte, Ärzte, Lehrer und Priester).

Nach der Intensität derer Tätigkeit ragt unter den identifizierten Mitgliedern der Zentralinstitutionen Kroatiens aus Sisak der Großhändler Franjo Lovrić hervor, welcher zugleich Mitglied der führenden Gruppe der Träger der erwähnten Institutionen ist. Unter den anderen aktivsten Mitgliedern tun sich Antun Cerovski, Feldmesser; Nikola Čilić, Händler; Franjo Kallabar, Pfarrer; Pajo Vaso Kotur, Händler; Vjekoslav Staudaur, Bezirksrichter; Nikola Šipuš, Großhändler; und Vladislav Zorac, Anwalt und Bürgermeister, hervor.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.